

P. Bakker
Staatsbosbeheer

De douglas mag zich de laatste jaren verheugen in een warme belangstelling van de Bosbouwvereniging. Een overzichtsartikel in het Nederlands Bosbouw tijdschrift (Van Tol, 1986), een uitgebreide behandeling tijdens de najaarsbijeenkomst van 1986 (Nederlands Bosbouw tijdschrift 58 nr. 11/12 1986), deze studieringbijeenkomst en de najaarsbijeenkomst van 1987. En dat alles voor een boomsoort die zegge en schrijve vijf hele procenten van ons bosareaal bezet. Een boomsoort bovendien, die na een trage start in de jaren '20 en '30, een bloeiperiode in de jaren '40 en '50, de laatste twee decennia steeds minder wordt aangeplant (Anonymus, 1985). Op het eerste gezicht lijkt hier dan ook sprake van een zwaar overtrokken belangstelling.

Maar wie met aandacht het Meerjarenplan Bosbouw heeft bestudeerd, die weet dat voor de douglas de echte doorbraak eigenlijk nog moet komen. In ruim een halve eeuw moet het areaal van 16.000 ha nu, worden uitgebreid tot 54.000 ha (Anonymus, 1984; 1986). Bij nadere inzien blijkt er voor de bosbouwvakwereld dus toch alle reden te zijn om de bestaande kennis eens zeer grondig op een rij te zetten, voor die omvangrijke klus wordt aangepakt. We hebben nu bijna twee verenigingsjaren besteed aan het in beeld brengen van de bestaande kennis. Zo langzamerhand moeten we dus in staat zijn om de balans op te maken. Kunnen we de uitbreiding van het douglasareaal zelfverzekerd en met voldoende kennis ter hand nemen?

Het aanbod

Op het eerste gezicht zou je dat wel zeggen. Er ligt inmiddels een indrukwekkende stapel papier, volgeschreven met zeer deskundig ogende uitspraken en voorzien van uitgebreide literatuurlijsten. Wat levert dat op?

- Op de herkomstproblematiek, plantsoenbehandeling en aanplant is grondig gestudeerd. De beschikbare kennis is indrukwekkend (Van Tol, 1986; Van den Tweel, 1986).
- Over de houtmarkt in Nederland, de toepassingen, sortimenten, kwaliteitseisen en prijzen is ook het nodige bekend (Boon, 1986).

Bij elkaar een ruime kennis dus, van de douglas vóór en na zijn verblijf in het bos. Als wij een vereniging van plantsoenkwekers of houthandelaren zouden zijn, was er alle aanleiding tot tevredenheid. Maar wij zijn een vereniging van bosbouwers, en hoewel de kennis van "randgebieden" van ons vak zeker niet onbelangrijk is, dient ons in de allereerste plaats de kennis over douglas in het bos ter harte te gaan. Hoe staat het daarmee?

Op het eerste gezicht valt ook dat niet tegen (Van Tol, 1986). Naar groeiplaatseisen, vocht- en voedingsstoffenbehoefte is vrij uitgebreid onderzoek gedaan. We kennen de verjongingsproblemen, verzorgingstechnieken, de ziekten en de plagen. We beschikken over bijzondere nauwkeurige meetgegevens van hoogte- en diameterontwikkeling en over uitgebreide opbrengstabellen en rentabiliteitsberekeningen.

We moeten ons echter bij dat alles één ding goed realiseren. Het overgrote deel van die bestaande kennis is bijeengebracht in een bepaalde context. De context van de dagelijkse praktijk van de douglasteelt in Nederland. En die dagelijkse praktijk was vrijwel uitsluitend gericht op een zo rendabel mogelijke productie van douglashout in gelijkjarige monocultures. Het ligt dan ook voor de hand dat de kennis die het onderzoek heeft opgeleverd, met name inzicht biedt in hoe dié vorm van douglasteelt het best kan plaatsvinden. In de samenvatting in het programmaboekje heb ik dat sterk gesimplificeerd als volgt weergegeven:

- perfecte herkomsten planten in een strak gehanteerd coulissensysteem;
- met behulp van uitgebalanceerde mengmestgiften en groeiruimteregulatie streven naar een perfecte jaar- en breedte-opbouw;
- zodra de interne rentevoet dreigt te zakken zo snel mogelijk de bijl erin.

De vraag dringt zich nu op of we gewapend met dit recept, met deze kennis, de uitdaging aankunnen om het douglasareaal in de komende decennia uit te breiden tot 54.000 ha.

De vraag

Er moet de oplettende lezers van het Meerjarenplan Bosbouw zo langzamerhand een licht gevoel van twijfel bekruipen. Want wie oplettend heeft gelezen, die weet dat die 54.000 ha nog wat nader zijn omschreven (Anonymus, 1984; 1986). En wel in de vorm van bosdoeltypen. Daaruit valt het volgende af te lezen:

- van de 54.000 ha is 26.000 ha gepland als min of meer monocultuur met een tamelijke kleinschalige, ongelijkjarige structuur;
- de overige 28.000 ha maakt onderdeel uit van gemengde bossen met soorten als grove den en beuk;
- er moet bij voorkeur spontaan worden verjongd;
- er wordt gestreefd naar omlooptijden tot 120 jaar;
- met bemesting moet zeer terughoudend worden omgesprongen;
- bosklimaat en bosbodem dienen zo weinig mogelijk te worden gestoord.

Een dergelijke vorm van bosbeheer vertoont vrij weinig overeenkomst met de praktijk waarop een groot deel van onze kennis nu is afgestemd.

Een zijsprong

Dat moet natuurlijk consequenties hebben. Maar voor ik daarop inga, eerst even een zijsprong naar de achtergronden van datgene wat ik zo juist citeerde uit het rijksbeleid. Dat lijkt me een nuttige bezigheid nu dat beleid zoveel strijdigheid vertoont met wat de wetenschap lijkt voor te schrijven. Ik zal niet elk punt verder uitdiepen, maar om de discussie wat op te vrolijken een paar aspecten belichten die ook door anderen zijn behandeld: omlooptij, verjongingsschaal en bemesting.

Uit het Meerjarenplan Bosbouw blijkt dat de wens om te komen tot langere omlopen en kleinschaliger bos o.a. voortkomt uit overwegingen van natuurbescherming en openlucht recreatie.

Aan de natuurbeschermingswensen ligt een aantal motieven ten grondslag. En dat zijn geen magische formules, maar gewoon precies dezelfde motieven die elke bosbouwer uit het hoofd kan opzeggen wanneer hem of haar gevraagd wordt waarom het tropisch regenwoud zonnig behouden moet blijven: het instand houden van karakteristieke lokale populaties als genenbron, als indicator, ten behoeve van de informatiewaarde voor de wetenschap en ten behoeve van de recreatieve waarde. Vanuit die motieven heeft de douglas als exoot in eerste instantie weinig te bieden. Maar zijn aanwezigheid is nu eenmaal een gegeven. Dat zo zijnde, leiden de natuur-

beschermingsmotieven tot een beheersvorm die de van nature optredende processen zo ongestoord mogelijk laat verlopen. Hoe meer het bos via zelfordening in stand kan blijven, hoe beter. Dit leidt, zeker in het geval van de douglas tot kleinschalige structuren en tot bomen die oud worden en die zelfs op stam dood gaan (lange omlopen dus!).

Ook vanuit de recreatiesector ontstaat geleidelijk - zij het nog rudimentair - meer zicht op de factoren die een bos voor de recreatie aantrekkelijk maken. In het Meerjarenplan Bosbouw wordt al de visuele afwisseling op verschillende schaalniveaus als belangrijkste factor genoemd. Ook recent onderzoek van de afdeling Recreatie-onderzoek van het Staatsbosbeheer (Visschedijk, 1987) wijst in die richting. Blijkbaar wordt onder recreanten een aantal kenmerken van bossen hoog gewaardeerd. In het genoemde onderzoek blijkt dat met name het geval te zijn voor:

- afwisseling in soorten;
- ongelijke boomhoogte;
- aanwezigheid van open ruimten.

Als laag gewaardeerd komen naar voren:

- gelijke hoogte van bomen;
- kale bodem;
- aanwezigheid van uitsluitend bomen.

Dit alles wijst er op dat afwisseling inderdaad een sleutelbegrip is voor de recreatieve aantrekkelijkheid. De stap naar lange omlopen is dan eenvoudig: hoe langer de omlopen, hoe meer ontwikkelingsstadia, hoe meer afwisseling. Ook de keuze voor kleinschalige structuren ligt voor de hand. En omdat dat, juist omwille van diezelfde afwisseling, natuurlijk weer niet voor het hele bosareaal geldt, is het logisch kleinschaligheid met name na te streven in bos typen die zich daarvoor goed lenen: de typen met schaduwboomsoorten als de douglas.

Natuurbescherming en recreatie zijn echter niet de enige motieven voor lange omlopen en kleinschalige structuur. Uit het Meerjarenplan Bosbouw blijkt dat die keuze in de eerste plaats het gevolg is van bosbouwkundige overwegingen.

Die overwegingen zijn de volgende. De Nederlandse samenleving stelt twee basiseisen aan het bos:

- 1 het moet duurzaam in stand worden gehouden;
- 2 het meervoudig gebruik moet zowel nu als in de toekomst gewaarborgd zijn.

Gezien de zeer lange termijnen waar we mee te maken hebben, met alle daaraan verbonden risico's, is de belangrijkste voorwaarde om aan deze eisen te kunnen voldoen ecologische stabiliteit. In concreto betekent dat

een strikte bescherming van de groeiplaats en een beheer dat zo nauw mogelijk aansluit bij natuurlijke processen en structuren. En ook dit leidt tot langere omlopen en, zeker bij de douglas, tot kleinschalige structuren.

Dan nog even iets over de bemesting. Vanuit de natuurbeschermingsbenadering die ik hiervoor heb beschreven is het in principe afwijzen van elke vorm van bemesting vrijwel vanzelfsprekend. De laatste tijd worden echter ook vanuit veel bredere lagen van de bevolking vraagtekens geplaatst bij het toepassen van mest. De tijd dat mest algemeen werd gezien als onsmakelijk maar noodzakelijk is voorbij. Bijna dagelijks staan de media bol van berichten over overschotten, illegale dumping en drinkwatervervuiling. Via diezelfde media sturen wetenschappers voortdurend tegenstrijdige informatie de wereld in.

Bij die brede lagen van de bevolking ontstaat daardoor ongerustheid, onzekerheid en per saldo een negatieve houding ten opzichte van bemesting. Nuanceringen in de trant van: "de ene mest is de andere niet" en "drijfmest is iets anders dan gerichte mest" hebben dan weinig effect meer. De maatschappelijke grondhouding is afwijzend, en dat verklaart ten dele het terughoudende beleid, ten aanzien van bemesting in bossen.

Toch is niet alleen de emotionele weerstand reden voor terughoudend beleid. Ook in vakkringen is de opstelling tegenover bemesting nog altijd zeer voorzichtig. Weliswaar weten we vrij veel van de directe effecten op bomen, maar van de indirecte effecten en de neveneffecten is veel minder bekend. Hoe bemesting uitwerkt op insectenpopulaties, bodemleven, wildvraat, winterhardheid en op de relaties daartussen is nog in nevelen gehuld. De effecten op het boscossysteem als geheel zijn onduidelijk (Van Tol, 1986). Ook daarom ligt een terughoudend beleid voor de hand, zeker gezien de bosbouwkundige benadering die de grondslag voor het Meerjarenplan Bosbouw vormt.

Tot zover in beknopte vorm de motivering om met douglasbossen om te gaan op de wijze die het rijksbeleid voorstaat. Ik hoop dat daarmee duidelijk is geworden **waarom** de multifunctionele benadering van de bosbouw, die heel bosbouwend Nederland zo voor op de tong heeft liggen, tot iets anders leidt dan de oude vertrouwde gelijkjarige monocultuur. In een recent artikel van Van Miegroet in het AFZ van juni 1987 wordt dat nog eens wetenschappelijk onderstreept.

De markt

Na deze korte zinsprong naar het waarom van het beleid keer ik weer terug naar de eerdergestelde hamvraag.

Zijn wij als bosbouwvakwereld met de huidige kennis in staat de douglasbossen zoals die de samenleving voor ogen staan tot stand te brengen en in stand te houden?

Helaas, de eerste tekenen zijn weinig hoopgevend. De steeds weer opduikende vraag naar kosten- en opbrengstgegevens van extensief beheerde, ongelijkjarige mengingen lossen we doorgaans als volgt op. We zoeken een stapel tabellen en gegevens van intensief behandelde gelijkjarige monocultures bij elkaar, pakken een rekenmachine, en slaan vervolgens opgetogen rekenkundig aan het mengen. Zodra er vragen rijzen over groeiritmes, verjongingsmethodieken, verzorgingsbehoefte, etc. staan we er wat onthand bij. De gelijke wetenschappelijke kennis, geavanceerde computers en laboratoria, maken plotseling plaats voor het onder bosbouwers steeds meer opgang makende "fingerspitzengefühl". Helaas maakt doorgaans alleen het ontbreken van eelt aannemelijk, dat de fingerspitzen inderdaad nog enigszins gevoelig zijn.

Het heeft geen zin er langer omheen te draaien. Het antwoord op de hamvraag luidt als volgt: onze huidige kennis is ontoereikend om de in de toekomst gewenste douglasbossen deskundig en efficiënt te beheren. En daarmee staan we meteen voor de volgende vraag: Wat nu?

De uitdaging

Er staan ons in theorie twee wegen open.

- 1 We gaan op de oude voet verder omdat we daarvoor nu eenmaal de kennis in huis hebben.
- 2 We proberen op zo kort mogelijke termijn de kennisachterstand weg te werken.

Ik begin bij de eerste mogelijkheid. Kan de bosbouwsector in het algemeen en de bosbouwvakwereld in het bijzonder zich die keuze permitteren. Kunnen we op de oude voet doorgaan met het beheer van douglasbossen terwijl de samenleving duidelijk iets anders wil? Misschien kan dat elders, in Nederland kan het in elk geval niet. Van ons bosareaal is:

- 48% in overheids handen (rijk, provincie en gemeente);
- 11% in handen van organisaties die voor aankoop volledig en voor beheer in zeer sterke mate afhankelijk zijn van overheidsgeld;
- de overige 41% is particulier bezit. Maar ook daar is de overheidsinvloed groot. In de eerste plaats via wat - met een overigens kwalijke woordkeuze - het "oerwoud" van de regelgeving wordt genoemd (denk aan boswet, wet R.O., N.S.W.). Maar die beperking in de

Studiekringdag

vrijheid van handelen is niet uniek voor de bosbouw. In onze sector komt daar bovenop echter nog een aanzienlijke financiële invloed van de overheid. De LEI-cijfers wijzen uit dat bijna de helft van de inkomsten in het particuliere bosbedrijf bestaat uit overheidsbijdragen (Berger, 1987).

Hieruit blijkt de enorme verwevenheid van de overheid - en daarmee van de samenleving - met de Nederlandse bosbouwsector. In die situatie zou het zeer onverstandig zijn geen rekening te houden met wat die samenleving wil. Dat heeft, zeker op termijn, onvermijdelijk consequenties:

- óf de geldstroom komt in gevaar;
- óf met regelgeving wordt afgedwongen wat via de geldkraan niet lukt.

En die consequenties zijn niet alleen hypothetisch. Niemand van u zal heel diep behoeven na te denken om uit het recente verleden sprekende voorbeelden aan te halen.

Voor de bosbouwvakwereld geldt een soortgelijk verhaal. Ik heb hierboven geconcludeerd dat het met ons vermogen om aan de huidige vraag naar kennis te voldoen op zijn zachtst gezegd wat magertjes is gesteld. De samenleving wil iets wat de vakwereld niet kan en de vakwereld kan iets wat de samenleving niet meer wil. We hebben te maken met een discrepantie tussen vraag en aanbod. Een situatie die volgens economen gelukkig nooit lang voortduurt. Er zal onvermijdelijk weer een evenwicht ontstaan. Dat kan theoretisch langs drie wegen.

1 De reclame-jongens passen de vraag aan. De energieke en soms zeer fantasierijke campagnes die daarvoor in het verleden zijn gevoerd, hebben niet veel opgeleverd. Het lijkt me dan ook verstandig ook in de toekomst niet al te veel heil van dergelijke rituelen te verwachten.

2 De concurrentie dicht het gat in de markt. Deskundigen uit andere disciplines, beunhazen en kwakzalvers zullen de klant trachten duidelijk te maken dat zij de kennis wel in huis hebben. Opnieuw zal het u weinig moeite kosten om voorbeelden te bedenken van situaties waarin die concurrentie daarin ook is geslaagd.

3 De derde mogelijkheid om het evenwicht te herstellen is tegelijkertijd het enige juiste antwoord op de vraag: "Wat nu?". Die mogelijkheid is dat we de gevraagde kennis wel kunnen leveren. Als we als bosbouwvakwereld in de markt willen blijven en het al verloren marktaandeel willen terugwinnen, dan zullen we zo snel mogelijk het gat in de kennis dat uit de achter ons liggende KNBV-bijeenkomsten is gebleken, moeten dichten.

Literatuur

- Berger, E. P. 1987. Bedrijfsuitkomsten in de Nederlands particuliere bosbouw over 1985. *Nederlands Bosbouw tijdschrift* 58, 2-4.
- Boon, C. 1986. Aspecten van de houtmarkt voor douglas. *Nederlands Bosbouw tijdschrift* 58, 326-332.
- Anonymus. 1984. Meerjarenplan Bosbouw. Beleidsvoornemen. Staatsuitgeverij 's-Gravenhage.
- Anonymus. 1986. Meerjarenplan Bosbouw. Regeringsbeslissing. Staatsuitgeverij 's-Gravenhage.
- Miegroet, M. van. 1987. Der Waldbau und seine forstpolitische Dimension. *Allgemeine Forstzeitschrift* 42, 585-601.
- Anonymus. 1985. Nederlandse Bosstatistiek, Deel 1. De oppervlakte bos, 1980-1983. Staatsuitgeverij CBS, 's-Gravenhage.
- Tol, G. van. 1986. Ervaringen met douglas als broodboom van de Nederlandse bosbouw. *Nederlands Bosbouw tijdschrift* 58, 228-237.
- Tweel, P. A. van den. 1986. Genetische kwaliteiten van de douglas en consequenties voor het bosbeheer. *Nederlands Bosbouw tijdschrift* 58, 295-298.
- Visschedijk, P. A. M. 1987. Het recreatief gebruik van grote en kleine bossen. Staatsbosbeheer Utrecht.
- Vlieger, J. 1985. Vijftig jaar heimwee naar meer natuurlijk bos. *Nederlands Bosbouw tijdschrift* 57, 236-244.